

Vluchtkoffertjes

Ben Laurens

Donderdagavond 9 mei oefenden de blokbrandweer en de EHBO bij ons voor de deur in de G.J. Mulderstraat. Groenteboer Kers, schuin tegenover ons, had de blokploeg toestemming gegeven zijn etalageruiten en pui als oefengebied te gebruiken. Het vervoermiddel van de vrijwilligers bestond uit een kist op kindervagenwielen, net groot genoeg om het materiaal in te vervoeren. De brandweer spoot en het werd een gezellige bedoening bij de groenteman voor de deur. De spuitgasten gebruikten onder meer een emmerpomp, een soort fietspomp, die met veel moeite een klein straaltje water produceerde. De hele buurt amuseerde zich kostelijk en niemand dacht aan oorlog.

De leden van de blokploeg waren die avond heel wat voorzichtiger dan een week ervoor. Bij ons reed namelijk een tram door de straat, net als op de Mathenesserlaan. Vorige week besproeiden ze daar enthousiast de platanen met een brandslang. In hun geestdrift keken de heren niet zo nauw, en behalve de bomen kreeg ook de bovenleiding van de tram – waar zeshonderd volt op stond – de volle laag. Een toevallig passerende agent rolde van schrik bijna van zijn fiets en schreeuwde dat ze moesten ‘ophouden met water geven’. Het duurde even voor het tot de spuitgasten doordrong dat ze met hun leven speelden. Vandaar dat ze nu zo voorzichtig waren.

Vrijdag 10 mei werd mijn moeder in alle vroegte gewekt door het geluid van harde slagen. Ma dacht dat het onweerde. Ze sprong uit bed en rende naar de voorkamer om de ramen dicht te doen. Er viel geen druppel regen, maar het lawaai bleef aanhouden. Op straat stonden enkele schaars geklede mensen druk te praten en naar de hemel te wijzen.

‘Wat is er aan de hand?’ riep mijn moeder door een nog openstaand raam naar de kleine schoenmaker, die met een jekker over zijn Jaeger-ondergoed voor zijn winkel stond.

‘Het is oorlog,’ schreeuwde hij terug.

Ma geloofde hem niet, maar de andere burens, eveneens in nachtgewaad met overjas, riepen dat de schoenmaker gelijk had. Korte tijd later stonden we allemaal op straat naar de luchtgevechten boven ons hoofd te kijken. Niemand dacht aan enig gevaar.

Het hele openbare leven stond stil. Trams reden niet meer of zeer incidenteel, mannen gingen niet naar hun werk en de scholen bleven gesloten. Mijn zusje en ik vonden dat het enige goede van de oorlog.

Het leven maakte een chaotische indruk. Wat wisten wij in Nederland eigenlijk van oorlog voeren af? Niets toch! Net als de burens zette ma een zogenaamd vluchtkoffertje klaar, met geld, verzekeringspapieren en andere dingen van waarde. Bij gebrek aan voldoende koffers vulde ze ook nog een aantal kussenslopen met kleding, beddengoed en dergelijke. De radio stond continu aan en regelmatig kwamen er meldingen door over de bewegingen van vijandelijke vliegtuigen boven ons land. Bij uitzendingen van het ANP zat iedereen aan het toestel gekluisterd. Ook België en Frankrijk bleken door de Duitsers te zijn aangevallen. De eerste dagen klonken de frontberichten zeer optimistisch. Overal kregen de Duitsers op hun kop.

In de loop van de dag hoorden we van klanten in onze kapperszaak dat Duitse luchtlandingstroepen het Noordereiland hadden bezet. Bij de Maasbruggen werd hard gevochten en de mariniers verrichtten heldendaden. Duitse parachutisten landden in de gehele omgeving, en het vliegveld Waalhaven viel al snel in Duitse handen.

Het was allemaal heel opwindend, vonden mijn vriendjes en ik. Wisten wij veel. Henkie en Pietje gingen snel op avontuur, maar Bennie Laurens mocht niet mee van zijn moeder, en dat vond hij erg gemeen.

Ma kreeg die middag een hevige huilbui. Boven in de voorkamer. Ze was alleen met mijn zus en mij. Ik zat nogal in over die uitbarsting. Waarom ze hilde begreep ik wel. Mijn ouders waren juist deze tiende mei twaalfenhalf jaar getrouwd. Voor de koperen bruiloft hadden ze nieuwe vloerbedekking gekregen, het nieuwste van het nieuwste. Ook waren er stukken huisraad vernieuwd en in gedachten zag mijn moeder haar hele boeltje al in vlammen opgaan. De foto's van het brandende Warschau in weekblad *Het Leven* waren wat dat betreft zeer duidelijk geweest. De feestelijke viering van het huwelijksfeest ging in elk geval niet door, 'wegens de tijdsomstandigheden'. Het was de eerste keer dat ik die uitdrukking hoorde. De gehele oorlog door werd

het een vaste kreet. ‘Wegens de tijdsomstandigheden geen vlees’, ‘wegens de tijdsomstandigheden geen aardappelen’.

In de loop van de dag plakten de meeste mensen – en zeker de winkeliers – lange repen papier op hun ramen. Meestal verknipte rollen behang, die met stijf sel ruitvormig op het glas werden aangebracht. Bij een bombardement zouden de scherven aan het papier blijven hangen. Dat stond in het boek *Wenken op het gebied van de luchtbescherming*, dat de gemeente de voorgaande maanden bij iedereen had laten bezorgen. En de gemeente zou wel gelijk hebben. We moesten ook emmers water en bakken met zand op de zolder zetten, tegen brandbommen. Praktisch iedereen volgde deze instructies nauwgezet op. Het plakken bleek een zwaar en onaangenaam karwei.

Die oorlogsdagen waren één grote chaos. We sliepen met onze kleren aan, het vluchtkoffertje en de gevulde kussenslopen bij de hand. Iedereen handelde zo; je kon je moeilijk nog gaan aankleden als de bommen in de buurt insloegen. Het regelmatig terugkerende luchtalarm werd een obsessie.

De saamhorigheid onder de burens was echter groot. Mensen die nooit een woord met elkaar hadden gewisseld, praatten nu honderd uit en liepen bij Jan, Klaas, Mien of Annie de deur plat. Een plotse solidariteit, veroorzaakt door gezamenlijke angst en lijden.

Tante Riek en Ome Henk Noordzij van de tweede verdieping bivakkeerden de hele dag en avond bij ons. We noemden ze oom en tante, maar ze waren geen echte familie. Zaterdagavond laat zaten mijn ouders en de familie Noordzij in de provisorisch verduisterde voorkamer en bespraken de toestand. Mijn zus en ik lagen, gekleed natuurlijk, op bed. Door het naargeestige fluiten van de vallende bommen sliepen we nog heen, maar de oorverdovende ontploffingen wekten ons. Dat jankende gegier van vallende bommen kregen we de komende jaren trouwens nog genoeg te horen. We renden allemaal naar de gang, bij de trap. Daar zat je het veiligst, zei men. En het was nog waar ook, zo bleek later. Wat opviel was de onheilspellende stilte vlak na de explosies.

Van slapen kwam natuurlijk niets meer. De volgende morgen konden burens precies vertellen waar de bommen waren gevallen: in de Schietbaanlaan en op de Heemraadsingel, hemelsbreed vijfhonderd meter bij ons vandaan. Veertig mensen hadden de dood gevonden. Pa ging er onmiddellijk heen. Een goede klant van hem, meer een vriend,

woonde in de Schietbaanlaan. De klant en zijn gezin leefden nog, maar mijn vader kwam zeer terneergeslagen thuis.

‘Jo,’ zei hij tegen mijn moeder, ‘zoiets heb je nog nooit gezien. Hele huizen verpulverd tot een berg puin, en de hele troep over de straat. D’r liggen nog mensen onder ook. Haal die emmertjes van jou maar van de zolder. Zelfs met tien vrachtwagens zand hou je die bommen niet tegen.’

In de binnenstad en in Rotterdam-West gebeurde er van alles. NSB’ers werden door politie en militairen uit hun huizen gehaald, omdat ze op Nederlandse soldaten zouden hebben geschoten. Ook bij ons in de straat werd om die reden een ‘landverrader’ met veel misbaar uit zijn huis gesleept en naar de gevangenis gebracht. Tot groot genoegen van de buurt. We hadden geen schot gehoord, maar waren ervan overtuigd dat hij ‘onze’ militairen onder vuur had genomen.

Ik bracht veel tijd door in de kapperszaak, luisterend naar de klanten die soms de wildste verhalen vertelden. Duitse parachutisten zouden als nonnen verkleed Nederlandse soldaten hebben aangevallen – en wij geloofden het. Elke klant had de volle aandacht.

Volgens mijnheer Zaaier gebeurden er in het centrum vreemde dingen. Honderden mensen gingen naar de oorlog kijken. Hij had het zelf gezien, bij het Plan C, een groot kantoor met een overdekte open winkelgalerij. Daar lagen mariniers achter de zuilen in dekking en vuurden op de Duitsers bij de Maasbruggen. En die schoten natuurlijk terug.

‘Nou,’ zei mijnheer Zaaier, ‘ik wandelde met andere mannen onder de bogen van de zuilengang langs de mariniers die daar met mitrailleurs lagen te schieten, toen opeens een van hen begon te brullen dat we op moesten donderen. Die vent vloekte ons helemaal stijf. “Willen jullie soms dood?” schreeuwde hij. “Jullie gedragen je als wandelende schietschijven voor de moffen.” Ja, toen zijn we maar snel vertrokken.’

‘Dat was het enige snuggere wat je kon doen,’ zei pa. De andere klanten waren het volkomen met hem eens.

Maar mijnheer Zaaier was nog niet klaar: ‘Komt er een kerel naast me lopen – ik had hem bij het Plan C al gezien – en die zegt nijdig: “Verrek, je mag niet eens kijken.”’

Dinsdag 14 mei, zo rond kwart over één, loeiden voor de zoveelste maal de luchtalarmsirenes. Het was opmerkelijk rustig in onze buurt. Van het grote bombardement merkte ik weinig. Alleen dreunende explosies deden vermoeden dat er iets ergs aan de hand was. Maar wat precies, dat wisten we niet. De ondergang van de binnenstad ging aan de meeste bewoners van Rotterdam-West voorbij. Maar niet voor lang.

In onze straat volgden een paar mannen de Duitse luchtaanval vanaf het dak. Ze riepen naar de mensen beneden wat ze allemaal zagen gebeuren, maar ze werden gewoonweg niet geloofd. Het was toch onmogelijk dat de Duitsers in Nederland zomaar een hele stad in elkaar zouden gooien? Zoiets ging het menselijk begrip te boven.

Om ongeveer tien voor twee reed een motorrijder vanaf de Vierambachtsstraat onze kant op. Hij stopte bij de Davidsstraat. De man deed zeer opgewonden en zwaaide met zijn armen. We renden naar hem toe om te vragen wat er aan de hand was. Hij schreeuwde: 'De hele stad staat in brand', en gaf een emotioneel verslag van zijn ervaringen. Aan het eind barstte hij in snikken uit. Zoals alle kleine jongetjes stond ik vooraan om maar niets van zijn verhaal te hoeven missen. Het was allemaal reuze spannend. Maar op het moment dat de man begon te huilen en de tranen hem over de wangen biggelden, begreep ik dat het toch niet alleen maar spannend was. Ik wist niet eens dat grote kerels ook konden huilen. Dat was iets voor vrouwen en kleine kinderen. De man op de motor maakte een verpletterende indruk op mij.

In de loop van de middag werd het in Rotterdam-West druk met vluchtelingen uit de binnenstad. Ze trokken op eigen initiatief in de door de crisistijd al jaren leegstaande appartementen in Blijdorp, Oud-Mathenesse en andere buurten, of bezetten onverhuurde winkelpanden.

De hulpverlening door stadsgenoten kwam snel op gang, terwijl de officiële instanties het te druk met zichzelf leken te hebben. Op deze rampdag bleken de mensen in staat uit de losse pols de juiste maatregelen te treffen. Paard-en-wagens, bakfietsen en vrachtauto's werden volgeladen met huisraad dat medelijdende buurtbewoners van hun zolder of uit hun kelder hadden gehaald. Helpers moesten af en toe een noodsprong maken of opzij worden getrokken om geen matras op hun hoofd te krijgen.

Mannen die jarenlang onopvallend in de wijk hadden gewoond,

namen spontaan de leiding van de hulpacties op zich. Mijn ouders gaven honderd van de handdoeken die ze in de zaak gebruikten weg. De solidariteit was overweldigend.

Boven de stad werd een grote wolk zichtbaar. Toen de zon 's avonds onderging, kleurde hij helemaal roze. 's Nachts was de hemel rood met zwarte vlagen. Tot ver in de omtrek stonden mensen zwijgend voor hun huizen te kijken naar de ondergang van Rotterdam.

Ik mocht de straat niet meer op, dus zat ik in een hoekje van de kaperszaak en luisterde naar de verhalen van de klanten.

'Kralingen is ook zwaar getroffen,' vertelde mijnheer Bakker, die twee straten bij ons vandaan woonde. 'Ik was bij mijn schoonouders op bezoek om te zien hoe ze het maakten, toen ik werd overvallen door het bombardement. We zochten bescherming op het bordes boven aan de stenen trap die naar de straat leidde, samen met de burens. Daar zaten we met zestien personen. Plotseling dreunden er vliegtuigen over en bijna op hetzelfde moment volgde er een enorme klap, die gepaard ging met brullende en gierende geluiden. De stenen vloer bewoog als een cakewalk op de kermis. Het leek of het hele huis werd opgetild en weer neergezet. Tegelijkertijd rolde er een reusachtige stofwolk de trap op, een witte nevel die alles en iedereen onzichtbaar maakte. Iedereen gilte, en alles om ons heen leek in te storten. Terwijl de bommen aan alle kanten ontploften, holden, nee, rolden we in een kluwen de trap af. We renden naar de Nieuwe Plantage en lieten ons daar op de grond vallen, achter dikke bomen en struiken, in de hoop niet te worden geraakt door bomscherven. Tijdens de vlucht zag ik in een flits dat het huis aan de overkant een voltreffer had gekregen.'

Mijnheer Bakker kreeg het te kwaad en pauzeerde even. Mijn vader gaf hem een glaasje water. 'Of heb je liever een borrel?' vroeg hij. Nee, nee, die wilde hij niet.

Mijnheer Bakker vervolgde zijn verhaal. Ik zat in mijn hoek en hoorde het relaas verbijsterd aan.

'Op een gegeven moment kwam er een eind aan de explosies. Op eens hoorden we een vreemd geluid, een naderend rumoer. Een horde mensen daverde de Plantage binnen. Ze hadden koffers en andere spullen bij zich, soms de vreemdste, zoals een lege vogelkooi. Het waren mannen in hemdsmouwen, vrouwen en kinderen, de kleinsten gedragen of meegesleept, die in paniek aan het geweld probeerden te

ontsnappen. Allemaal hadden ze de doodsangst in hun ogen. Iedereen ontvluchtte het brandende centrum en Kralingen. Ze hadden maar één doel voor ogen: weg, weg uit de verdoemde stad. Ik draafde met de meute mee naar het oosten, via de Kralingseweg en 's-Gravenweg de stad uit. Soms moesten we langs kraters en over hopen aarde kruipen. En waar ze zo gauw vandaan kwamen wist niemand, maar opeens waren er EHBO'ers die zich bezighielden met gewonden en met mensen die lichamelijk of geestelijk waren ingestort.

De bewoners van de Turfweg en omgeving vingens ons op in schuren en huizen. Later op de avond arriveerde er een vrachtauto met voedsel. Langzaam reed de truck over de Turfweg, terwijl een aantal mannen vanuit de laadbak links en rechts brood, boter, kaas en ander beleg in de opdringende menigte smeed. Het was een enorme bende. Iedereen stormde op de wagen af en probeerde te grijpen wat er te grijpen viel. De sterksten kregen het meest.

Ik had haast om te weten hoe het met mijn vrouw was. Gelukkig kon ik ergens een fiets lenen. Ik moest helemaal via het noorden rijden om thuis te komen.'

Bijna elke klant had wel wat te vertellen in de salon en ik zat er natuurlijk bij. Mijnheer Batenburg bijvoorbeeld had zich na het signaal 'veilig' onmiddellijk naar de stad begeven. Hij vertelde wat hij daar had aangetroffen.

'Patiënten uit het getroffen Coolsingel-ziekenhuis strompelden, met lappen om het hoofd, handen in het verband en armen in het gips, te midden van andere vluchtelingen naar veiliger oorden. Gewonden en zieken die niet konden lopen werden op handwagens meegevoerd. De gezonden sleepten bagage mee. Sommigen hadden in hun verdwazing de gekste dingen meegenomen. De één liep met een strijkijzer, de ander met een po, geranium of koffiepote.

Terwijl zware rookwolken boven de stad hingen, vulde het Land van Hoboken zich met mensen die domweg niet verder konden. Op de Oude Binnenweg lagen vrijwel alle ruiten eruit, maar verder was de winkelstraat ongeschonden. Die is pas tegen de avond verbrand. Ik zag dat plundersaars van de verwarring gebruikmaakten om kazen uit het Kaashuis te stelen! Maar de dieven hadden in hun onbenul nepkazen uit de etalage gehaald, kazen van blik, gevuld met zand. Anderen roofden schoenen uit de uitstalkasten. Allemaal linkerschoenen. Ze wisten niet dat de schoenwinkels nooit paren in de etalage zetten.

De rechterschoenen in de winkel zullen inmiddels wel verbrand zijn, en de linker in de vuilnisbak beland. Het gajes haalde ook v&d leeg. De dieven zullen denk ik weinig plezier van hun nieuwe spullen hebben, want ook hun huizen gingen in vlammen op.'

'Maar goed ook,' oordeelde 'de zaak'.

'Een vreemde uitzondering in de chaos was de ijscoman met zijn kar op de Oude Binnenweg,' vervolgde mijnheer Batenburg. 'Die deed goede zaken.'

'Kom nou,' zei pa.

'Ja, echt waar hoor,' was het antwoord. 'Ik heb het zelf gezien.'

Maar mijn vader behield zijn twijfels.

De volgende dagen ging het in de kapperszaak opnieuw over de plunderingen. Een klant die in de Van Speykstraat woonde, vertelde dat de daken bij hem in de buurt vol lagen met gestolen goederen. 'Niet alleen artikelen uit winkels, maar ook meubelen, beddengoed en dergelijke. Domweg gejat van mensen die hun huisraad tijdelijk langs de openbare weg hadden opgeslagen.'

Ik heb zelf geholpen met blussen aan de rand van Crooswijk. Er stond nauwelijks druk op de waterleiding, doordat de buizen beschadigd waren. Het was meer slingeren met de slang om een beetje water omhoog te krijgen.

Ik hielp samen met nog een paar man de bewoners van een bedreigd pand om hun huisraad naar een veilig punt om de hoek van de straat te sjouwen. De eigenaar hielp daarna ook andere bewoners, maar af en toe ging hij even naar zijn spulletjes kijken. Na de derde keer hoefde het niet meer: alles was verdwenen. Je snapt niet hoe dat zo snel in zijn werk heeft kunnen gaan.'

'Waarom heeft dat gajes die gestolen spullen eigenlijk in de dakgoot gelegd?' vroeg pa.

'Omdat ze bang waren voor huiszoekingingen door de politie. En wie gaat er nou in de dakgoot kijken?'

De brand woedde lang door. In de nacht van 14 op 15 mei gingen hele straten die niet door bommen waren getroffen alsnog verloren. Pas in de namiddag van 15 mei arriveerden massaal eenheden van de Leidse en Haarlemmer brandweer.

Tegelijkertijd trok de Duitse *Wehrmacht* Rotterdam binnen. Tanks

en gemotoriseerde troepen gromden vanaf de Maasbruggen door de straten van het gespaarde Rotterdam-West richting Den Haag. De commandanten staken met hun bovenlijf onbeweeglijk uit de torens van de tanks. Mannen in een zwart pak met dito baret, waar een groot zilverkleurig doodshoofd op was bevestigd. Die kerels keken niet op of om; ze hadden houten koppen.

Mijn vriendjes en ik staarden helemaal overdonderd naar de grimme, in grijze of zwarte uniformen gestoken militairen in hun pantservoertuigen en auto's. Zoiets hadden we nog nooit gezien. De soldaten op hun motorfietsen met zijspan en machinegeweer leken in hun afwijkende uniformen op wezens van een andere planeet. Nee, tegen dat leger viel niet te vechten. Als kleine jongens hadden we dat algauw door.

De brandweerlieden in Kralingen zagen echter niets van de Duitse intocht. Ze blusten met water uit het Boerengat. Via buizen en slangen pompten ze het over de Oostzeedijk naar de brandhaarden. Een grote Ahrens Fox-motorspuit van de Rotterdamse brandweer spoot drieduizend liter water per minuut in de vlammen. Maar ook met de hand bediende brandspuiten uit de negentiende eeuw stonden langs de singels en de Rotte opgesteld en pompten hun water in het vuur.

Die avond brandde de straatverlichting weer in de niet-getroffen stadswijken. We waren blij dat het vechten voorbij was, maar de woede over het bombardement met al die doden en verwoestingen bleef groot. We snapten niet dat een land waar we nooit ruzie mee hadden gehad, zoiets kon doen. De vluchtkoffertjes gingen terug naar zolder, de stroken papier van de ramen, en het leven hernam zijn gewone gang – dachten we.

Maar dat viel tegen. Kort na de capitulatie ging namelijk de straatverlichting voor vijf jaar uit. En weer kreeg Rotterdam bombardementen te verduren, het eerste al op 29 juni 1940, met twaalf doden. Nu waren het de Engelsen, die wel op Duitse militaire doelen mikten, maar veelvuldig woningen raakten. En de vluchtkoffertjes? Die haalden we weer van zolder en we koesterden ze vijf jaar lang.